

Алена ПАЛЕЙКА

4.4. Зваротная сувязь у актыўнай ацэнцы

Большасць праграм і метадаў, якія давалі найлепшыя вынікі, былі заснаваны на выкарыстанні зваротнай сувязі.

Д. Хэці.

Ключавое пытанне: «У чым заключаецца эфект зваротнай сувязі і ці можа яна стварыць камфортнае для навучання асяроддзе?»

Зваротная сувязь – гэта ўздзеянне вынікаў функцыянавання якой-небудзь сістэмы на характар гэтага функцыянавання. Як у папярэдніх главах кнігі адзначалася, зваротная сувязь (ЗС) з’яўляецца «сэрцам metodyкі», «ядром стратэгіі», «ключавым элементам сістэмы» – актыўнай ацэнкі. Можна нават сказаць, **АА = ЗС, бо актыўная ацэнка ажыццяўляецца як пастаянная інтэрактыўная зваротная сувязь**. У гэтым раздзеле мы паразважаем пра формы і спосабы ажыццяўлення зваротнай сувязі.

4.4.1. Зваротная сувязь у сістэме традыцыйнага навучання

Тыповы прыклад ЗС: «Дзіма, на жаль, ты не справіўся з рашэннем задачы! Зноў двойка!». Адна з галоўных памылак многіх настаўнікаў – меркаванне, што зваротная сувязь – гэта любая інфармацыя, якую ён прадстаўляе вучню і бацькам. Даследаванні паказваюць, што сёння дастаткова распаўсюджанай практыкай у школе з’яўляецца настаўніцкае інфармаванне пра сацыяльныя аспекты і паводзіны і недастатковае – пра навучальныя дасягненні і цяжкасці. Традыцыйна лічыцца, што адзнака дае ўсю неабходную інфармацыю вучню. Пануе ўяўленне, што, каб палепшыць якасць ведаў неабходна павысіць... накапляльнасць (колькасць!) адзнак. Вучань амаль кожны ўрок атрымлівае адзнаку за якую-небудзь працу, а настаўнік засяроджваецца замест навучальнага

працэсу на арганізацыі пастаяннай кантрольна-ацэначнай дзейнасці. У якой, як бачым, пераважае кантроль – параўнанне з ўзорам, эталонам, нормаю. Кожны дзень. Больш за тое, арфаграфічны рэжым абмяжоўвае магчымасці пісьмовага каментавання працы вучняў.

«Калі на сёння па нашых дакументах міністэрства настаўнік піша пра непадрыхтаванасць вучня ў дзённіку не насупраць таго ўрока, калі гэта адбылося, а на спецыяльна адведзенай старонцы, то ў прынцыпе ў сшытках па міністэрскіх паперах настаўнік таксама не зусім мае права пісаць розныя каментары, акрамя як выставіць адзнаку».

Алена Казлова, г. Полацк.

Наш вучань не атрымлівае каментар ад настаўніка з рэкамендацыямі па паляпшэнні яго дасягненняў, а адразу – адзнаку. Пасля напісанай праверачнай работы звычайна праводзіцца работа над памылкамі, якую некаторыя настаўнікі і метадысты называюць калектыўнай зваротнай сувяззю. Пісьмовая работа над памылкамі – рашэнне прыкладаў, задач, адпрацоўка правілаў і законаў, дзе вучань зробіў памылкі. Яна часта выконваецца фармальна, бо навошта вучню грунтоўна звяртацца да пройдзенай тэмы, нават каб ліквідаваць прабелы. Усё, прайшлі, адзнака стаіць. А гэта постфактум; зваротная сувязь не працуе.

Бацькі звычайна сустракаюць дзіця са школы пытаннем: «Якую адзнаку ты сёння атрымаў?» Скажаце: што тут дрэннага? Галоўнымі становяцца адзнакі, балы, рэйтынгі, а не веды і ўменні, каштоўнасце стаўленне і светапогляд маладога чалавека. Квітнее спісванне і, адзначым, вучні не лічаць яго непрыстойнай справай. Гэта неабходная тактыка выжывання ў неспрыяльных умовах.

Настаўнік засяроджваецца на тым, каб не даць вучням спісаць. Змест кантролю часта застаецца таямніцай. «Што будзе правярацца? – Усё!» Адносіны абвастраюцца, узнікае напружанне і глеба для канфліктаў. Пра які дыялог можа ісці размова? Тут, як бачым, сувязь аднабаковая, пабудаваная па прынцыпе іерархіі, працуе неэфектыўна, бо ў ёй актыўны толькі настаўнік. Вучань – аб’ект уздзеяння. У гэтых умовах (а яшчэ трэба сюды дадаць складаныя, перанасычаныя інфармацыяй праграмы і пастаянныя патрабаванні павышэння паказчыкаў якасці навучання), многія настаўнікі знаходзяць выхад у... завышэнні адзнак.

Крытэрыі ацэнкі адпаведна ўзроўням засваення вучэбнага матэрыялу не працуюць, існуюць самі па сабе. Зразумела, такія зносіны таксама не дыялагічныя, а толькі імітуюць зваротную сувязь.

Навошта настаўніку марнаваць час на дакладнае вызначэнне мэтай урока і спосабаў іх дасягнення, нейкую рэфлексію... Гэта хутчэй рытуал, фармальнасць. Звычайная школьная рэчаіснасць: фронтальнае апытанне па дамашнім заданні на пачатку ўрока, некалькі адзнак у журнал і пайшлі далей... пачынаецца новая тэма.

У выніку, многія вучні гавораць пра бессэнсоўнасць навучання ў школе, няздольныя вучыцца (а іх у гэтых умовах з'яўляецца ўсё больш) перашкаджаюць астатнім, парушаюць дысцыпліну, прагульваюць ўрокі. У школе яны не могуць быць паспяховымі, таму пойдучь самарэалізоўваюцца на вуліцу. Бацькі з імі нічога не могуць зрабіць, перакладаюць адказнасць на школу...

Шукаючы адказ на пытанне «Чаго бракуе ў традыцыйнай сістэме навучання?», бачна, што няма сапраўднай зваротнай сувязі... Настаўнікі і метадысты, шукаючы выхад з крызісу традыцыйнай сістэмы выкладання і навучання, пачалі інтуітыўна выкарыстоўваць асобныя прыёмы і метады зваротнай сувязі, якія сістэматызаваны ў АА.

4.4.2. Якой павінна быць сапраўдная зваротная сувязь?

Паляпшэнне адукацыйнага працэсу на думку сусветна вядомага даследчыка прафесара Д. Хэці звязана з тым, што па навучальнай мэце «зваротная сувязь павінна даваць інфармацыю, непасрэдна звязаную з заданнем або працэсам навучання, указаць, як запоўніць прабел паміж тым, што вучань разумее і што трэба зразумець, у якім кірунку працаваць, і як можна зрабіць гэта некалькімі рознымі спосабамі». У гэтым выпадку зваротная сувязь «набывае новыя формы навучання, а не інфармавання».

Даследаванні паказваюць, каб быць эфектыўнай, зваротная сувязь павінна быць дакладнай, мэтанакіраванай, змястоўнай і сумяшчальнай з папярэднімі ведамі вучня, а таксама мець лагічныя злучэнні. Асноўнымі пытаннямі зваротнай сувязі на думку Д. Хэці з'яўляюцца наступныя: «Куды я іду?» (навучальныя намеры / мэты / крытэрыі поспеху), «Як я іду?» (самаацэнка) і «Што далей?» (прагрэс / новыя мэты)... На гэтыя пытанні нельга

адказаць паасобку, а толькі ў сістэме, і зрабіць гэта даволі цяжка. Менавіта такая зваротная сувязь – падмурак актыўнай ацэнкі.

Слушныя правілы арганізацыі зваротнай сувязі прапанавала эксперт АА Данута Стэрна (табл. 4.4.1.)

Табліца 4.4.1. Правілы арганізацыі зваротнай сувязі

Навучанне са зваротнай сувяззю	Як яно працуе?
1. Цесна звязанае з эфектыўным планаваннем	Эфектыўнае планаванне працэсу навучання і асабістага развіцця немагчымыя без змястоўнай інфармацыі пра прагрэс навучэнцаў і ацэнкі ўзроўню дасягнення мэт, якую прадстаўляе зваротная сувязь
2. Засяроджанае на тым, як навучэнцы вучацца	Зваротная сувязь засяроджвае ўвагу на самім працэсе навучання (што атрымліваецца, што можна зрабіць інакш, якім чынам можна выправіць памылкі і г. д.)
3. Адыгрывае важную ролю на працягу ўсяго навучальнага працэсу ад планавання да ацэнкі эфектыўнасці	У працэсе штодзённай працы на ўроках зваротная сувязь скіроўвае настаўнікаў і навучэнцаў да рэфлексіі, дыялогу і прымання далейшых рашэнняў
4. З'яўляецца адным з ключавых дыдактычных навыкаў	Уменне настаўніка карыстацца зваротнай сувяззю і перадаваць вучням тую частку сваёй ацэнкі, якая мае значэнне для іх далейшага развіцця. Настаўнік дапамагае і вучыць ацэньваць саміх сябе. У рамках падрыхтоўкі да прафесіі і ўдасканалення трэба дапамагаць настаўнікам самім развіваць гэтыя навыкі
5. Мае эмацыйнае ўздзеянне	Настаўнік усведамляе, якое ўздзеянне аказваюць яго каментарыі, ацэнкі і меркаванні на навучэнца, яго веру ва ўласныя сілы і на яго зацікаўленасць вучобай. Водгукі на вучнёўскую працу мусяць быць максімальна канструктыўнымі і тычыцца толькі выніку працы, а не самога выхаванца
6. Уплывае на матывацыю навучэнца	Канструктыўная зваротная сувязь засяроджана на асабістых поспехах і дасягненнях вучня, а не на параўнанні яго з іншымі ў розных рэйтынгах. Заахвочванне вучня праз каментарыі матывуе яго да навучання, якое робіцца больш самастойным і адказным

7. Скіроўвае ўвагу на крытэрыі поспеху (на што я буду звяртаць увагу?) ужо на этапе планавання	Зваротная сувязь даецца менавіта па вызначаным крытэрыям поспеху (наштобузу). Крытэрыі поспеху павінны быць зразумелымі для вучняў, каб яны таксама маглі выкарыстоўваць іх для ўзаема- і самаацэнкі
8. Дае навучэнцам канструктыўныя парады, як яны маглі б палепшыць свае вынікі і развівацца далей	Настаўнік паказвае моцныя бакі вучня і дае парады, як іх развіваць; выразна і канструктыўна паведамляе пра слабыя бакі і пра тое, як з імі змагацца, а таксама дае вучням магчымасць удаканалваць працу
9. Уплывае на самаацэнку	Зваротная сувязь, атрыманая ад настаўніка і аднакласнікаў, развівае вучнёўскую здольнасць да самаацэнкі, што развівае ўменне самастойнага кіравання сваім навучаннем
10. Суадносіцца з усімі катэгорыямі дасягненняў	Зваротная сувязь магчымая ва ўсіх абласцях, дзе ёсць навучанне (у розных формах і на розных этапах навучальнага працэсу)

Д. Хэці лічыць, што «...калі настаўнік шукае або, прынамсі, адкрыты для зваротнай інфармацыі ад вучняў пра тое, што яны ведаюць, што яны разумеюць, дзе яны робяць памылкі, пра што яны маюць няправільнае ўяўленне, калі яны не вучыліся, – то выкладанне і навучанне могуць быць сінхранізаваны і даць магутны эффект». Зваротная сувязь можа быць разнапланавай: вучань → настаўнік, настаўнік → вучань, аднакласнікі → вучань, настаўнік → бацькі... Разгледзім гэтыя сувязі падрабязней (табл. 4.4.2.).

Табліца 4.4.2. Спосабы арганізацыі зваротнай сувязі

Сувязь (суб'екты)	Спосабы арганізацыі	Эфекты (водгукі настаўнікаў, дзяцей і бацькоў)
вучань → настаўнік	святлафор: падчас тлумачэння настаўнікам матэрыялу, вучні сігналізуюць карткамі рознага колеру (разумею, ведаю – зялёнага колеру; сумняваюся – жоўтага; не разумею, не ведаю – чырвонага); клікеры (пры выкарыстанні інтэрактыўнай дошкі)	імгненная зваротная сувязь на працягу ўсяго ўрока <i>«По ходу объяснения, выполнения работы, на отдельных этапах практической я задаю вопросы «Все понятно?», «Есть проблемы?», «Стоит ли повторить или рассказать по-другому?». Вижу желтый или красный цвет, возвращаюсь к вопросу. Могу попросить «зеленых» объяснить «красным» или «желтым». Когда зеленеет класс, движемся дальше. Если много желтого или красного, значит, тот способ сообщения информации, который я использовала, был неэффективен».</i> Галіна Раманоўская, г. Гомель.
	падсумоўваючыя пытанні	зваротная сувязь напрыканцы ўрока па просьбе настаўніка вучні дапісваюць сказы, якія падсумоўваюць ведаў: <i>«Я даведаўся сёння, што...», «Я зразумеў, што...», «Я быў здзіўлены наступным...», «Я сёння дасягнуў пастаўленай мэты, таму што...», «Я хачу сказаць...»</i>
	анкетаванне вучняў * на ўроку ці пасля ўрока (раздрукаваныя) * па электроннай пошце * на форуме, блогу, у сацыяльных сетках	зваротная сувязь напрыканцы навучальнага года (выніковая) <i>«У канцы навучальнага года я на апошнім уроку звычайна сваім вучням прапануюю на лістку напісаць, што больш за ўсё ім спадабалася ў гэтым навучальным годзе на маіх уроках, а што не вельмі спадабалася або не спадабалася зусім. Тлумачу, што гэта неабходна для арганізацыі маёй дзейнасці ў наступным навучальным годзе, каб прыслухацца да іх прапанов і не праводзіць тыя віды работ, не прымяняць тыя прыёмы, якія вучням не падабаюцца, часцей, магчыма, выкарыстоўваць тое, што выклікае інтарэс. Такія пытанні можна задаваць на любым уроку, асабліва, калі выкарыстоўваеш новыя прыёмы».</i> Алена Цынкевіч, г. Мінск.
	ліст да настаўніка * традыцыйны ліст * паведамленне па электроннай пошце * пост на форуме (настаўніцкі блог, групы ў сацыяльных сетках)	зваротная сувязь на пачатку новага навучальнага года, чвэрці <i>«Калі ўвогуле, то ў пачатку чвэрці я даю вучням заданне напісаць мне ліст, як яны хацелі б вучыцца. Такім чынам я атрымліваю інфармацыю, як мне палепшыць свае ўрокі, зрабіць больш цікавымі. Што тычыцца канкрэтных тэм – то гэта можа быць дыялог паміж вучнем і настаўнікам. Калі шчыра, то, магчыма, і не вельмі часта імкнуся атрымліваць зваротную сувязь пра тое, як я вучу (ёсць над чым падумаць!)».</i> Святлана Ляшонак

<p>настаўнік → вучань/вучні</p>	<p>каментар работы вучня (вусны ці пісьмовы) па правілах ЗС:</p> <ul style="list-style-type: none"> * у сшытку; * на сцікеры; * паведамленне па электроннай пошце; * пост на форуме інтэрнет-рэсурса (настаўніцкі блог, групы ў сацыяльных сетках) 	<p>зваротная сувязь пасля выканання дамашняга задання, класнай работы, праверачнай работы, дыктанта, эсэ...</p> <p><i>«Кожны вучань адчувае сваю індывідуальнасць. Паколькі каментар напісаны ў сшытку, да яго можна звяртацца зноў і зноў. І калі ён быў станоўчы, то хочацца і наступную работу напісаць добра. Калі былі недахопы, хочацца імкнуцца да лепшага».</i> Святлана Ляшонак.</p> <p><i>«Вучню нецікава, яго не кранае, калі настаўнік робіць «разбор палётаў» пасля праверкі нейкай работы перад усім класам. Яму неабходна, ён жадае, каб настаўнік даў інфармацыю асабіста яму пра тое, як ён спрацаваў».</i> Мікалай Запрудскі, г. Мінск.</p>
<p>вучань → вучань</p>	<p>узаемаацэнка</p> <ul style="list-style-type: none"> * вусны ці пісьмовы каментар падчас працы ў парах ці групам; * каментаванне работ аднакласнікаў на форумах, у блогах; * праверка работы суседа; 	<p>зваротная сувязь падчас урока</p> <p><i>«Калі мой сябар правярае маю працу, я адчуваю адказнасць, мне хочацца, каб вынік быў лепшы».</i></p> <p><i>«Я стараюся добра напісаць тэст, асабліва, калі ведаю, што правяраць будзе мой сусед па парце. Вельмі сорамна не падрыхтавацца».</i></p> <p><i>«Спачатку я сканцэнтравалася на выкананні задання, а потым павінен быў засяродзіцца на яго праверцы, што было досыць цяжка, але дзякуючы гэтаму я лепш засвоіў матэрыял».</i></p> <p><i>«Трэба быць сканцэнтраваным на ацэньванні працы аднакласніка, каб справядліва яе ацаніць і не пакрыўдзіць таварыша».</i></p>
<p>вучань самому сабе</p>	<p>самаацэнка падчас праверкі ўласных работ (класных або дамашніх, тэстаў або самастойных работ)</p> <ul style="list-style-type: none"> * ацэначны ліст (засваенне тэмы на ўроку, эфектыўнасці працы на ўроку) * дзённік (паэтапная ацэнка выканання індывідуальнага плана вучнем) 	<p><i>«Пры самаацэньцы я першы даведваюся аб выніках, адразу ж разумею, дзе памыліўся. Я ведаю, як выправіць гэтыя памылкі».</i></p> <p><i>«Я адразу ўбачыла, што напісала няправільна. Мне прыйшлося звярнуцца да падручніка і знайсці сказы, у якіх я дапусціла памылкі. Потым я запісала гэтыя фразы аранжавым колерам, які мне вельмі падабаецца. Ён атаясамліваецца ў мяне з добрым адказам і таму мне лёгка гэта запомніць».</i></p> <p><i>«Самога сябе не падманеш. Ты бачыш свае памылкі. Можна, ты зробіш іх таму, што быў няўважлівым на ўроку?»</i></p>

<p>бацькі → вучань; вучань → бацькі вучня; настаўнік → бацькі; бацькі → настаўнік</p>	<p>супрацоўніцтва бацькоў, дзяцей і настаўніка:</p> <ul style="list-style-type: none"> * падчас выканання дамашняга задання па каментару настаўніка; * сустрэча ў фармаце вучань – настаўнік – бацькі; * анкетаванне бацькоў; * камунікацыя на форуме, у блогу; 	<p><i>«Мама помогала исправлять замечания и была, наверное, больше рада, чем я, что во второй раз всё было правильно. Но мы вместе работали + она и я много нового узнали про бел. государственность».</i></p> <p><i>«Дзякуючы ЗС я магу (калі трэба) дапамагчы свайму сыну, бо канкрэтна бачу, што трэба яму зрабіць, хаця я вучыўся ў Расіі і беларускай мовы не вывучаў».</i></p> <p><i>«Я стала с волнением открывать тетради своего ребёнка, как будто вижу результат и своего труда».</i></p> <p><i>«Раньше мне дочь просто пересказывала параграф, а теперь мы готовимся по комментариям учителя и критериям для домашнего задания».</i></p> <p><i>«Мой сын з радасцю ідзе на вашыя ўрокі, стараецца зрабіць у шывтку тое, што вы прапанавалі. Ён ведае, што настаўнік адразу не паставіць дрэннай адзнакі, а прапануе алгарытм дзеяння па выпраўленні недахопаў»</i></p>
---	---	--

Як бачна з табліцы, найбольш распаўсюджанай формай зваротнай сувязі з’яўляецца пісьмовы або вусны каментар да выкананага задання. Яго напісанне з’яўляецца вялікім мастацтвам.

4.4.3. Як напісаць добры каментар?

Як адзначае эксперт АА Данута Стэрна: «Добры каментар заўсёды павінен уключаць чатыры элементы: падкрэсліванне і пахвала станоўчых бакоў вучнёўскай працы, адзначэнне таго, што павінна быць выпраўлена, над чым трэба папрацаваць дадаткова; падказкі, як гэта можна зрабіць і парады, у якім напрамку вучань павінен працаваць далей». Для зручнасці можна карыстацца наступнымі сімваламі:

[++] – адзначэнне і ацэнка добрых элементаў працы вучня;

[-] – пазначэнне таго, што неабходна паправіць, альбо дадатковай працы вучня;

[ΔΔ] – указанні, якім чынам вучань павінен выправіць працу;

[↑] – указанні, у якім кірунку вучань павінен працаваць далей.

На думку эксперта, правільная зваротная сувязь акцэнтуюе ўвагу «на крыху вышэйшым узроўні, чым той, на якім працуе вучань, з адным выключэннем. Водгук пра асобу вучня ці асабісты ўзровень (як правіла, пахвала) рэдка бываюць эфектыўнымі» без спалучэння з рэкамендацыямі і карыснымі парадамі настаўніка. ЗС павінна актыўна заахвочваць вучня да працы. Пра гэта разважае ментар дыстанцыйнага курса АА Наталля Ільніч у лісце да настаўніцы геаграфіі Галіны Раманоўскай:

«Спадабалася Ваша зваротная сувязь да вучняў. Вы звяртаецеся да іх па імені, знаходзіце, за што пахваліць іх працу, падказваеце, дзе ў падручніку знайсці прапушчанае і даеце рэкамендацыю, як у будучым трэба запаўняць кантурную карту. Усё зроблена вельмі далікатна, наважліва, аптымістычна. Нядзіва, што гэта «парачка» кінулася дарабліваць – давучваць – перарабліваць працу, што нават перавыканала крытэрыі. Цудоўна!».

Наталля Ільніч, в. Талька.

А што рабіць, калі няма за што пахваліць? Нашы настаўнікі засяроджваюцца на памылках вучня – чырвоным выпраўляюць недахопы. Мы да гэтага так прызвычаліся, што не ўяўляем, а як інакш.

«Мне здаецца, што мы ўсё ж павінны знайсці нешта станоўчае ў любой самай слабой рабоце. Каментуем жа менавіта гэтую, канкрэтную работу. Нават да варыянта: «Малайчына, што знайшоў у першым заданні большую палову лічэбнікаў». Я разумею, што работы некаторых вучняў проста забіваюць настаўніка, але мы дарослыя і можам змяніць сябе і свой падыход, калі цвёрда вырашылі гэта».

Лера Сом, г. Полацк.

«Бывае, што без пачуцця гумару не абысціся. Калі пахваліць няма за што, я пішу: заданне было складаным, і я вельмі рада, што ты не здаўся, а паспрабаваў яго выканаць. Я не пішу каментары чырвоным стрыжнем, а выкарыстоўваю зялёны. Стараюся пісаць так, каб вучням было зразумела».

Ілона Вайшнаровіч, п. Багданаў.

«Хвалить нужно. Хотя бы за то, что ученик написал работу аккуратно или за терпение, что не хотел отвечать, но все же написал ответ хоть на один вопрос. Я стараюсь думать так: прежде чем критиковать ученика за сделанные ошибки, подумай, что ты сделала для того, чтобы их не было?»

Вікторыя Шпетная, г. Маладзечна.

Ментар філолагаў Алена Казлова таксама настроена аптымістычна:

«Ведаеце, зваротная сувязь асабіста мяне навучыла бачыць у вучнёўскіх работах больш станоўчага. І нават калі яго было мала, усё роўна яго знаходзіш))) Падаецца мне, што ЗС можа нават мяняць светапогляд настаўніка!»

Алена Казлова, г. Полацк.

4.4.4. Ці працуюць чатыры правілы ЗС незалежна ад прадмета?

Можна адзначыць, што правілы ЗС універсальныя і добра працуюць на ўсіх прадметах ва ўсіх класах (ад пачатковай школы да старшакласнікаў). Ніжэй мы прыводзім каментары, якія ілюструюць шырокія магчымасці выкарыстання зворотнай сувязі ў практыцы нашай школы, бо многіх настаўнікаў палюхае пэўная праца- і часаёмкасць metodyкі.

Хімія.

Молодец, Олег! Уравнение и пропорция составлены правильно. Перевод химического количества в массу вещества тоже верный. Запомни, что относительная атомная масса хлора для расчетов – 35,5 а.е.м. Поэтому: $M(\text{KClO}_3)=122,5$ г/моль и правильный ответ задачи – 245 г. Рекомендую выполнить № 327, № 447, посчитать сумму всех коэффициентов. Реши задачу № 353. Реакция $\text{CaCO}_3 + 2\text{HCl} = \text{CaCl}_2 + \text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$ является реакцией обмена.

Леанід Шафарэвіч, г. Ліда.

Інфарматыка.

Катя! Я очень рада, что ты серьёзно отнеслась к практической работе по информатике. Эта работа проверяла твои навыки и умения решать линейные задачи на языке программирования Паскаль.

Ты правильно выполнила все 8 тестовых заданий! ++

Меня порадовало, что все команды ты знаешь хорошо! ++

Ты – молодец! Твоя программа на компьютере выполнена правильно! ++

Но ты допустила ошибку в записи программы в тетради. +-

Внимательно проверь программу и исправь ошибку! Можно воспользоваться программой, которую ты сделала на компьютере и сохранила в свою папку. Δ

Катя, ты движешься в правильном направлении! Но я рекомендую тебе ещё раз повторить структуру программы. ↑

Алена Нікіфаравіч, г. Глыбокае.

Беларуская мова.

Дарагая Варвара!

Ты – малайчынка! Добра справілася з пастаўленай задачай! У цябе сапраўды атрымалася апавяданне па прапанаваным малюнку. Ты ўклалася ў 12 сказаў, што звычайна складана для такіх творчых натур, як ты. Ты ўжыла

сказы розныя па мэце выказвання. Вельмі добра, што ты ўключыла дыялог, але звярні ўвагу, як яго неабходна было аформіць (я табе выправіла). Мне здаецца, што назву тваёй рабоце можна даць цікавейшую. Як ты думаеш? Паспрабуй яе змяніць так, каб тваё апавяданне адразу захацелася прачытаць.

Звярніся, калі ласка, да руска-беларускага слоўніка і паглядзі, як перакладаюцца словы, падкрэсленыя ў рабоце хвалістай лініяй. Калі ты з чымсьці не згодна або табе неабходна дапамога, звяртайся. Пспеху!

Таццяна Батура, г. Мінск.

Фізіка.

Ученикам было предложено дописать предложения (второй столбик заполняет учитель при проверке).

Продолжите предложение	Комментарии
Механическая работа совершается, если... к телу приложена сила	Безусловно, механическая работа совершается силой, но под действием этой силы тело, к которому она приложена, должно перемещаться
Выкопать одну и ту же яму может человек, но может и экскаватор, различным будет... то, что человек её копать будет долго	Молодец! Правильно подмечено то, что на выполнение работы будет затрачено различное время
Нам предложили для покупки два пылесоса на выбор, в паспорте первого мы прочитали «Мощность 800 Вт», а паспорте второго – «Мощность 1200 Вт». Мы купим второй..., потому что... он больше уберёт мусора	Если учесть тот факт, что мощность характеризует быстроту выполнения работы, то я соглашусь с твоим ответом, но мы уточним фразу: Мы купим второй..., потому что... он уберёт тот же мусор, но за меньшее время. Подумай, какой из пылесосов для семьи будет экономичнее?

Алена Гаўруковіч, в. Ланічы.

Матэматыка.

Андрей, ты отлично выполнил работу. Все задания решены верно, без единой ошибки. Ты понимаешь, какую величину считать за 100%, умеешь составить пропорцию и найти неизвестный член пропорции, во всех задачах записал ответы и во всех, кроме одной, записал пояснения.

Вычисления правильные. Предлагаю тебе подумать, как решить задачи № 4 и № 5 не в 4, а в 2 действия. Спасибо за отличную работу.

Кацярына Ветрава, г. Барысаў.

Нямецкая мова.

Максім, я ацаніла тваю работу з улікам наштобузу і вось мае заўвагі.

Ты ўважліва прачытай тэкст, зразумеў яго і запоўніў таблицу без памылак. Малайчына! Пры пісьмовым адказе на пытанні ты правільна ўтварыў ступені параўнання прыметніка герп. Цудоўна, што ты помніш асаблівыя выпадкі ўтварэння! Пры напісанні складаназалежных сказаў ты зрабіў памылкі: зменная частка выказніка стаіць на апошнім месцы, а не на перадапошнім. Прыдумай і запішы ў сшытку 3 складаназалежныя сказы, улічваючы мае заўвагі.

Надзея Грыгор'ева, г.Мёры.

Геаграфія.

Женя, я проверила выполненную тобой проверочную работу по теме «Внутренние силы Земли. Землетрясения. Вулканизм», опираясь на наштобузу. Ты порадовал меня тем, что выполнил все задания. Четыре задания ты выполнил правильно, без единой ошибки. А теперь посмотри в таблицу:

Критерии наштобузу	Обратная информация
1. Что относится к внутренним силам Земли и какие процессы они порождают?	Ты смог правильно объяснить, какие процессы происходят на поверхности Земли благодаря внутренним силам планеты
2. Определение понятий, «землетрясение», «очаг», «эпицентр», «вулканизм», «магма», «лава», «жерло», «кратер», «конус»	При выполнении географического диктанта ты не допустил ни одной ошибки
3. Как происходят вулканы и землетрясения?	Ты правильно понял, почему происходят вулканы и землетрясения и смог это объяснить

<p>4. По предложенным координатам определяю название вулканов и нанесу их на контурную карту</p>	<p>При определении вулканов по географическим координатам ты допустил ошибки и поэтому не смог нанести их на контурную карту. Для улучшения работы я предлагаю тебе повторить §11 или обратиться за помощью к одноклассникам</p>
<p>5. Объясню, почему на территории РБ нет землетрясений и вулканов</p>	<p>Первые три задания подтверждают, что ты понял данную тему и поэтому смог дать объяснение на пятый вопрос</p>

Марына Калбасіч, г. Глыбокае.

Зваротная сувязь для бацькоў (пачатковыя класы)

Здравствуйте, уважаемые Дарья Викторовна и Иван Валентинович!

Хочу поделиться с Вами своей радостью по поводу успехов вашей дочери Ксении. Она прекрасно справилась с проверочной работой по обучению грамоте! Все соответствует критериям наштабузу, выполнены правильно и без ошибок (++). Я благодарна Вам за то, что помогли ей подготовиться. Хотелось, чтобы в следующий раз Ксюша постаралась выполнить работу чуточку поживее, т. к. не уложилась по времени и доделывала её на перерыве, а также обращать её внимание на аккуратность выполнения работы. Много исправлений (-). Есть ещё один момент, на который хочу обратить ваше внимание: Ксения пишет цифры 6, 7 и 9 в другую сторону. Рекомендую, на видных и заметных местах, где часто бывает ребёнок, повесить на стикерах правильное написание чисел, чтобы она их видела, и образ цифры всплывал тогда, когда нужно его написать ( ). Продолжайте работать с ребёнком так, как вы это делаете, и помогайте ему учиться добывать знания! Работая вместе (вы, я и Ксения), мы добьёмся замечательных результатов!!!

Ала Ярмак, г. Стоўбцы.

4.4.5. Як зменшыць часа- і працаёмкасць настаўніцкага каментаря?

Ёсць розныя спосабы даваць зваротную сувязь. Настаўнік вырашае сам, калі даваць пісьмовы каментар да працы вучняў, а калі каментываць вусна. Гэта залежыць ад прадмета, спецыфікі вывучаемай тэмы і працы, якую выконваў вучань. Трэба ведаць, што пры гэтым яна не адмаўляе выстаўленне адзнак. Што рабіць з выдатнымі працамі?

Абмежавацца каментарам, не паставіўшы адзнаку, ці паставіць адзнаку і не каментавець работу вучня? На адказ на дадзеныя пытанні ўплываюць рэаліі, у якіх мы працуем. Вось як пра гэта мяркуюць нашы калегі.

Беларуская мова: *«Пачынаю ўводзіць пісьмовы каментар, ён падаецца мне вельмі важным, бо слушныя парады накіроўваюць работу дзяцей. Каматарыі не толькі спрашчаюць работу дзецям, але ствараюць належную сістэму ў маёй рабоце. Дазваляю перапісаць работы, – калі дзіця прапрацавала матэрыял, то адзнака павышаецца, што радуе дзяцей. Калі ж працы з боку вучня няма, то ён цудоўна разумее, што і добраай адзнакі не будзе. Мы з вучнямі дамовіліся, што, калі работа выканана «на выдатна», яны атрымліваюць вусны каментар і адзнаку па жаданні (зразумела, добрую адзнаку хочучь атрымаць усе). Таму частка работ пісьмовай ЗС не патрабуе. Імкнуся каменціраваць пісьмова работы, што вызначаюцца найбольшай ступенню самастойнасці, а на астатнія работы даваць больш вусных каментарыяў на ўроку».*

Юлія Баранчык, г. Салігорск.

Гісторыя: *«...не давала ЗС выдатным працам (адразу б паставіла адзнаку, моцныя вучні і так матываваныя да вучобы, высокая адзнака іх стымулюе і без ЗС), а вось грунтоўныя рэкамендацыі і час дала б сярэднім і слабым. Менавіта ім трэба падказка настаўніка і час, каб палепшыць свой вынік».*

Наталля Ільніч, в. Талька.

Гісторыя: *«Выкарыстанне пісьмовай зваротнай сувязі неабходна толькі пры падрыхтоўцы да праверачнай работы, пры праверцы пісьмовых заданняў (гістарычных сачыненняў-разважанняў, параўнальных табліц)».*

Наталля Лук'яненка, г. Асіповічы.

Пачатковыя класы: *«Наконт пісьмовых каментароў думаю так: іх можна даваць 3-4 вучням (па выбары настаўніка ці жаданні саміх вучняў), але наступным разам каментар атрымаюць ужо іншыя 3-4 вучні, потым яшчэ 3-4 вучні... У выніку кожны вучань павінен атрымаць каментар настаўніка на сваю працу. Узнікае пытанне: як пісаць каментар вучню, работа якога выканана выдатна? Такія работы таксама патрабуюць каментароў настаўніка. У каментары можа быць праблемнае пытанне, якое пакажа больш шырокі кантэкст тэмы, ці рэкамендацыя правесці даследаванне нейкага аспекту тэмы».*

Алена Радзевіч, г. Мінск.

Гісторыя: «не забывацца пра зваротную сувязь падчас вуснага адказу вучня. Зрэшты, «такога роду сувязь цалкам заснаваная на імпрывізацыі і якая-небудзь сістэма ўмоўных пазначэнняў тут непрымальная. Усё заснавана на навадных пытаннях, якія неабходна задаваць не пасля, а абавязкова падчас, адказу, на падбадзёрванні вучня (нават элементарнае «Та-а-а-к...», «Дакладна...», «Правільна...» аказвае выдатнае псіхалагічнае ўздзеянне на таго, хто адказвае і дае яму арыенцір правільнасці адказу), на міміцы і жэстах...»

Андрэй Кузьмін, г. Крычаў.

«Валерыя напісала казку «Чароўныя агуркі». Яе я прачытала адразу на перапынку пры Валерыі. Выказала захапленне арыгінальнасцю думкі, сюжэтам. Папрасіла вызначыць аўтарку від казкі. – Чарадзейная. – А якія яшчэ рысы мае чарадзейная казка? – Чарадзейныя, незвычайныя падзеі, героі. – Успомні, якія падзеі былі, напрыклад, у казцы «Залатыя птах»? – Тры пакоі ў палацы, меч, гадзіннік, клетку з залатым птахам. – Ці можна ўвесці падарожжа па незвычайным палацы і гераіні тваёй казкі? – А чаму б і не. – А ці можаш ты, Лера, уявіць сябе на месцы гераіні сваёй казкі? Якое б ты жаданне загадала, з’ядаючы чароўны агурок? – О! Колькі б жаданняў я загадала б! – А паспрабуй!»

Алена Казлова, г. Полацк.

Хімія: «Первый вопрос, который задал ученик, касался не ОС, а его ответа в работе. – Разве при горении угля не выпадает осадок? А пепел? - Ты не смотрел в энциклопедиях или интернете что такое пепел? - Ещё нет. - Думаю, что тебе это по плечу. Когда узнаешь, чем является пепел, поста райся установить, какая связь между нашим пеплом, параграфом 2 учебника и задачей № 478 в сборнике задач. За это можно получить 10 баллов».

Леанід Шафарэвіч, г. Ліда.

Беларуская мова: «На маю думку, пісьмовая ЗС на ўроках беларускай мовы і літаратуры больш карысная пры праверцы рознага кшталту творчых работ (сачыненняў, пераказаў, перакладаў, водгуку і г. д.). Пры ацэньванні дамашняй ці класнай работы пісьмовую або вусную ЗС можна выкарыстоўваць у залежнасці ад сітуацыі. Калі ў вучня назіраюцца вялікія цяжкасці пры вывучэнні той ці іншай тэмы, то яму больш карыснай будзе, мне здаецца, вусная ЗС на індывідуальных занятках, на перапынку».

Таццяна Батура, г. Мінск.

Многія з ментараў і студэнтаў звяртаюць увагу на неабходнасць дамовы з вучнем (вучнямі) і абавязковага выканання яе ўмоў.

«Дамоўцеся са слабымі вучнямі: вывучы пункты 2, 3. І на гэтых пунктах атрымаеш праверачную работу. Пры ўмове правільнага выканання атрымаеш «б» балаў. Ад Вас гэта запатрабуе дадатковага часу на падрыхтоўку. Але выйграеце ў іншым. І тады дыялогі з вучнямі будуць куды больш прыемнымі».

Галіна Сухава, г. Віцебск.

Настаўніца геаграфіі прапануе: «Один из способов, чтобы все же меньше писать, – это парная работа учащихся, где записи делаются обоими, но тетрадь сдается на проверку одна. Здесь мы установили правило, что в следующий раз, во время письменного отчёта о проделанной работе, его сдает другой участник пары».

Галіна Раманоўская, г. Гомель.

Настаўнікі выкарыстоўваюць розныя прыёмы, каб пры напісанні каментараяў эканоміць час, мінімізаваць выдаткі, але захаваць пры гэтым якасць каментарара. Прапановы самых розных.

Настаўнік беларускай мовы раіць: «Таксама лічу, што ў наш час настаўніку можна і трэба выкарыстоўваць камп'ютар для стварэння ЗС, каб электронную версію разгорнутага каментарара вучні маглі пабачыць, напрыклад, у сацыяльных сетках і там, кіруючыся ўмоўнымі знакамі ў сшытках, маглі самі выбраць неабходныя элементы зваротнай сувязі для выпраўлення ўласнай работы і рэкамендацыі для далейшага навучання».

Юрась Каласоўскі, г. Магілёў.

Яго падтрымлівае настаўніца матэматыкі: «Комментарии в некоторых работах были похожи – одни и те же ошибки. Прихожу к мысли писать комментарии на компьютере, распечатывать и вклеивать в работы учеников».

Алена Несцярук, г. Мінск

4.4.6. Колькі разоў можна выпраўляць працу вучня?

Са зніжэннем працаёмкасці напісання каментароў звязана пытанне колькасці выпраўленняў вучнёўскіх прац.

«Падаецца, што пра колькасць разоў выпраўлення адной работы можна дамовіцца разам з вучнямі (2-3 разы, напрыклад, ці цягам тыдня – двух), бо зацягнутасць у напісанні работы не прыводзіць да станоўчых вынікаў. Вучням цікавая работа, пакуль яна актуальная, настаўнік, з другога боку, можа і забыцца пра гэтую работу (вучань жа ў яго не адзін!). Потым зноў задам і сабе, і вам пытанне: а ці не будзе шматразовае выпраўленне работы («дацягванне» яе да 10 балаў) – штучным узрошчваннем спажыва, якому прапаноўваюць гатовыя рашэнні, а ён толькі рэалізуе, што яму прапанавалі??? Нельга яшчэ забывацца на зону бліжэйшага развіцця вучня: ад некага можна чакаць суперашэнняў, а некага задаволіць і 6 балаў, бо да гэтага ён атрымліваў 3-4».

Алена Казлова, г. Полацк.

«Мне кажется, что за один раз можно решить эту проблему у большинства ребят. Те задания, что были в моей работе ребята исправили с первой попытки. Но я допускаю, что и ребята бывают разные (не у всех с первой попытки всё получается) и задачи бывают разные».

Алена Несцярук, г. Мінск.

Але самае галоўнае, на наш погляд, наступнае.

«Работы стало больше, однако больше стало и внимания к мелочам у учащихся. Делаю пометки на полях планов урока, отмечая то, что, по мнению учащихся, нужно исправить. Некоторые формы работы заменить или отменить. Более критично, таким образом, стала относиться к планированию урока. Внимательнее продумываю наштобузу для письменных работ, чтобы они были сформулированы так, чтобы обойтись потом краткими комментариями».

Галіна Раманоўская, г. Гомель.

«Опыт позволяет учителю прогнозировать ошибки учащихся, поэтому возможные рекомендации можно продумать заранее при составлении наштобузу. Это позволит сократить время, а сделать просто запись в тетради много времени не занимает».

Леанід Шафарэвіч, г. Ліда.

Добра рэзюмуе ментар філолагаў: «АА – не індывідуальны патранаж настаўнікам кожнага вучня, а эканамічнае індывідуальнае ўказанне на тое, як выправіць памылкі, палепшыць сваю паспяховасць. Якасць ЗС правяраецца самастойнасцю вучняў. Калі дзеці пасля ўрокаў задаюць пытанні «Што гэта?», то трэба нешта мяняць, спрашчаць, канкрэтызаваць».

Галіна Сухава, г. Віцебск.

На заканчэнне падкрэслім, што ў АА зворотная сувязь носіць комплексны характар, паколькі забяспечвае ўзаемную інфармаванасць настаўнікаў, вучняў і іх бацькоў. ЗС з'яўляецца магутным фактарам павышэння матывацыі і адказнасці вучняў, іх акадэмічнай паспяховасці. Таксама ўсебаковая ЗС – гэта ўмова для добрых канструктыўных бесканфліктных стасункаў паміж суб'ектамі адукацыйнага працэсу.

Актыўная ацэнка ў дзеянні: вопыт настаўнікаў Беларусі

Дапаможнік для настаўнікаў

Рэдактар *Мікалай Запрудскі*
Тэхнічны рэдактар *Юрась Новікаў*
Карэктар *Вольга Крукоўская*
Малюнкi *Міхась Кудзейка*
Дызайн вокладкі *Андрэй Бандарэнка*

Падпісана да друку 12.12.2014. Фармат 70x100 1/16.
Гарнітура *Myriad*. Папера афсетная. Наклад 299.

Издательство «Юстинус»
(г. Белгород, ул. Центральная, 103а)

Отпечатано: Типография «С-Принт»,
214020, г. Смоленск, ул. Шевченко, 71 оф. 48.